

PREVOĐENJE LITURGIJSKIH TEKSTOVA

Uputa *Comme le prévoit*: tekst i komentar

TEKST ¹

1. Kako to predviđa čl. 36 Konstitucije *Sacrosanctum Concilium* o liturgiji, velik broj latinskih tekstova rimske liturgije može se prevesti na različite suvremene jezike. Velik dio tih tekstova već je preveden, ali će trebati još prevoditi: nove liturgijske tekstove objavila je ili pripremila obnova koja je u tijeku; s druge strane, već ostvarene prijevode treba revidirati nakon određenog vremenskog iskustva.

2. Prema čl. 36 Konstitucije SC i br. 40 upute Sv. zbora obreda *Inter oecumenici* ono što se tiče liturgijskih prijevoda uređeno je ovako: na biskupske konferencije spada odrediti tekstove koje treba prevesti, pripremiti ili pregledati prijevode, odobriti ih i napokon objaviti "nakon što ih Apostolska Stolica prihvati, to jest potvrdi".

Kad više zemalja upotrebljava isti jezik, da bi se sačuvalo među njima veće jedinstvo, osnovat će mješovita povjerenstva za priređivanje prijevoda u sporazumu s različitim biskupskim konferencijama tog istog jezičnog područja.²

3. Premda su za liturgijske prijevode odgovorne biskupske konferencije, čini se korisnim da se slijedi zajednički put u načinu prevođenja, osobito za važnije tekstove. Time će se olakšati potvrđenje od strane Svete Stolice, a liturgijska praksa Crkve ostat će tako jedinstvenija.

4. Zbog svega toga "Consilium" je pripremio ovu uputu, u kojoj su izložena - više općerazumljivim jezikom negoli jezikom stručnjaka - neka temeljna načela na koja se mogu ugledati svi koji imaju bilo kakvu ulogu u liturgijskom prevođenju, kako oni koji prevode, tako i oni koji prijevode ispituju, odobravaju i potvrđuju.

¹ Vijeće za provedbu Konstitucije o sv. liturgiji, Uputa *Comme le prévoit* o prevođenju liturgijskih tekstova za slavljenje s narodom, 25. siječnja 1969: *Notitiae* 5/1969, 3-12.

² Pismo kard. Lercara predsjednicima biskupskih konferencija od 16. listopada 1964.

I. Opća načela

5. Liturgijski tekst, kao obredni dokument, sredstvo je usmene komunikacije. On je ponajprije osjetni znak kojim ljudi koji mole međusobno komuniciraju. Ali za vjernike koji slave liturgiju riječ je istodobno otajstvo: preko izgovorenih riječi sam Krist govori svom narodu, a narod odgovara svom Gospodinu; sama Crkva govori Gospodinu i izražava glas Duha koji je oživljuje.

6. Prijevodi u liturgiji služe dakle tome da se vjernicima navijesti Radosna vijest spasenja, zatim da se izrazi molitva Crkve Gospodinu: "Liturgijski su prijevodi postali glas Crkve."³

Da se postigne taj cilj, nije dosta, kad se priređuje prijevod namijenjen liturgiji, doslovno prenijeti u drugi jezik sadržaj i misli izvornog teksta. Treba se također truditi da se vjerno priopći određenom narodu i na njegovu jeziku ono što je Crkva htjela priopćiti izvornim tekstom drugom narodu i na drugom jeziku. Vjernost prijevoda ne može se dakle prosuđivati polazeći samo od svake riječi ili od svake rečenice, nego se to mora činiti prema točnom kontekstu liturgijske komunikacije u skladu s njezinom naravi i s njezinim vlastitim načinima.

7. U činu liturgijske komunikacije doista nije dosta uzeti u obzir doslovno *ono što je rečeno* u izvornom tekstu. Treba također imati pred očima *tko govori, komu se govori i kako se govori*. Zato dakle, kad se priređuje prijevod, treba ići za tim da se osigura vjernost poruke pod mnogim njezinim vidovima, osobito:

- A) gledom na ono što se ima priopćiti;
- B) gledom na one kojima se upravlja komunikacija;
- C) gledom na način i na oblik komunikacije.

A) *Gledom na ono što se ima priopćiti*

8. Premda u činu usmene komunikacije nije moguće potpuno razdvojiti *ono što je rečeno od načina* na koji je rečeno, ipak je nužno, kad se poruka prenosi s jednoga jezika na drugi, razabrati sadržaj poruke da mu se dade novi, točan i odgovarajući oblik.

³ Nagovor pape Pavla VI. sudionicima kongresa o liturgijskim prijevodima, 10. studenoga 1965.

9. Da bi se otkrio pravi smisao teksta, primijenit će se znanstvene tekstualne i literarne metode koje su izradili specijalisti. Taj vid zadaće, zajednički svakom prevoditelju, dobro je poznat. Dosta je naznačiti neke njegove primjene za liturgijske tekstove.

10. a) Obavit će se, ako je potrebno, tekstualna kritika teksta koji se ima prevesti kako bi prijevod bio prema izvornom čitanju ili barem prema onomu koje se smatra najboljim.

11. b) Značenje latinskih riječi mora se tražiti vodeći računa o njihovoj povijesnoj i kulturnoj uporabi, kršćanskoj i liturgijskoj.

Na primjer, riječ “devotio” nema nužno isto značenje u staroj klasičnoj uporabi, u kršćanskoj uporabi 6. stoljeća i u uporabi na koncu srednjega vijeka.

Pred slikom ili stilskom figurom moramo se pitati pripada li ona govornom ili biranom jeziku, je li izražajno snažna ili je otrcana.

Na primjer riječ “refrigerium” ne uključuje uvijek nešto ledeno; riječ “grex” ne doziva u pamet nužno ovce.

12. c) Ne smije se zaboraviti da katkada semantička cjelina (koja omogućava dosegnuti smisao) nije riječ, nego cijela rečenica. Treba zato paziti da se ne zamagli ili iskrivi stvarni smisao poruke previše analitičkim prevođenjem, gdje se daje svakoj riječi ili nekima od njih prevelik naglasak.

Na primjer gomilanje latinskih riječi “ratam, rationabilem, acceptabilemque” pojačava epikletski smisao molitve. Ali u nekim jezicima uporaba triju pridjeva može voditi obrnutom učinku i oslabiti “govornu” snagu zaziva.

13. d) Mnoge riječi ili izrazi mogu se točno razumjeti samo ako se smjeste u svoj povijesni, društveni i obredni kontekst.

Na primjer u korizmenim molitvama riječ “ieiunium” ne doziva u pamet samo lišavanje hrane, nego katkada može dozvati u pamet cjelokupnu korizmenu disciplinu, i liturgijsku i asketsku.

B) *Gledom na one kojima se upravlja komunikacija*

14. Prijevod ima veću ili manju vrijednosti već prema uporabi za koju je namijenjen. Uzimajući u obzir narav liturgijskih skupova kojima su namijenjeni prijevodi, vodit će se računa o ovim točkama:

15. 1) Upotrijebit će se opći jezik, tj. dostupan većini vjernika koji govore isti jezik i koji se redovito okupljaju na bogoslužje, uključujući “djecu i obične ljude”.⁴ Iz toga ne proizlazi da taj jezik mora biti pučki, jer on uvijek mora biti “dostojan višnjih zbiljnosti koje izražava”⁵ i literarno besprijekoran. S druge strane, uporaba općeg jezika ne uklanja potrebu da se osigura dostatna kateheza kojom bi se vjernici uveli u posebno, biblijsko i kršćansko, značenje nekih riječi ili izraza. Ipak se od vjernika redovito ne može tražiti posebna literarna kultura da bi im bila dostupna cjelina liturgijskih tekstova. Treba napokon napomenuti da to što se komunikacija često služi uistinu pjesničkim tekstovima nipošto se ne suprotstavlja uporabi razgovornoga jezika.

16. 2) Da bi slušači nekog teksta primili njegovu poruku u značenju koje mu želi dati liturgija, treba pripaziti na još neke točke:

17. a) Kad se rabe riječi iz općega jezika koje imaju određeno “religiozno” značenje, treba provjeriti odgovara li doista njihova uporaba zamišljenom kršćanskom značenju ili mogu li mu se točno prilagoditi. Ti izrazi mogu naime prenositi neko pretkršćansko, pseudokršćansko, poslijekršćansko ili čak protukršćansko značenje. Prosuđivat će se dakle može li riječ ili izraz zahvaljujući bogoslužnom iskustvu i vjeri zajednice poprimiti pravo kršćansko značenje.

Primjer: u biblijskom grčkom riječ “hieros” (sakralan) često se izbjegavala jer je bila previše vezana za poganski kult, a prednost se davala rjeđoj riječi “hagios” (svet).

Biblijsko značenje riječi “hesed - eleos - misericordia” ne izražava se točno izrazima suvremenih jezika koji se izvode iz latinskoga “misericordia”.

U klasičnom latinskom glagol “mereri” često znači “biti dostojan čega”. Ali liturgijski je jezik to značenje dalje razvio. Ako se ne pazi, u prijevodu se može lako pogriješiti, na primjer u izrazima kao “quia quem meruisti portare” (antifona *Regina caeli*).

18. b) Često se događa da se u svakodnevnom jeziku ne nađe nijedna riječ koja izražava točno biblijsko ili liturgijsko značenje pojma koji se prevodi (npr. biblijska “pravednost”). Tada treba

⁴ Isto, 6.

⁵ Isto.

izabrati riječ koja će biti najpogodnija da, zahvaljujući svojem učestalom pojavljivanju u različitim kontekstima u katehezi i molitvi, u liturgiji poprimi pretpostavljeni biblijski i kršćanski smisao.

Tako su riječi “doxa” u grčkom ili “gloria” u latinskom, izabrane da prevedu hebrejski “kabôd”, poprimile biblijsko značenje koje u početku nisu imale.

Isto tako se može dogoditi da suvremeni jezici nemaju riječi prikladnih da izraze puno liturgijsko značenje neke latinske riječi. Tako je s riječju “mysterium”: suvremeni bi prijevod bio netočan ako bi, za manje upućene vjernike, značio samo nešto skriveno, ne dozivajući u pamet nadnaravnu stvarnost koja se priopćava u osjetnom znaku.

19. c) U većini suvremenih jezika koji su danas postali sredstvom liturgijske komunikacije bit će potrebno postupno stvarati prikladan biblijski i liturgijski jezik. Općenito će se postići bolji rezultat ako se zadrže običajne i svakodnevne riječi koje će poprimiti kršćansko značenje nego ako se posegne za rijetkim i učenim riječima.

20. 3) Molitva Crkve uvijek je molitva posebne skupine, skupljene “hic et nunc”. Zato će često biti nedostatno, u liturgiji, samo doslovno prevesti tekstove koji su nastali u drugom razdoblju i drugoj kulturi.

Okupljena zajednica mora prevedeni tekst moći učiniti svojom živom i sadašnjom molitvom i svatko od njezinih članova mora se moći u njemu naći i izraziti.

21. Zato su u prevođenju liturgijskih tekstova često nužne razborite prilagodbe. Valja razlikovati različite slučajeve:

22. a) Prevođenje riječ za riječ teksta često osigurava najbolju komu-nikaciju. Na primjer kad se prevede na koji romanski jezik: “Pleni sunt caeli et terra gloria tua.”

23. b) Katkada se, naprotiv, slike moraju promijeniti da se sačuva pravo značenje. Na primjer “locus refrigerii” u nordijskim zemljama.

24. c) Katkada je teško shvatiti samo poimanje stvarnosti koje su izražene, bilo što šokiraju sadašnji kršćanski osjećaj (npr. “terrena despiciere” ili pak “ut inimicos sanctae Ecclesiae humiliare digneris”) bilo što ne diraju naše suvremenike (na primjer neki protuarijanski

izrazi) bilo što ne odgovaraju sadašnjoj molitvi (npr. neke aluzije na pokorničke oblike koji se više ne prakticiraju). U tim slučajevima nije dosta izostaviti ono što je nadiđeno, treba naći mogućnost da se današnjim jezikom izraze te evanđeoske zbiljnosti.

Te prilagodbe zahtijevaju veliku pozornost: nije dosta da odgovaraju suvremenom mentalitetu i estetskom ukusu, one treba da izraze siguran nauk i autentičnu kršćansku duhovnost.

C) *Gledom na način i na oblik komunikacije*

25. I način na koji se govori sastavni je dio usmene komunikacije. Kada se sastavlja liturgijski tekst, od najveće je važnosti "govorni" oblik - ili, češće, ali na nevlastit način rečeno, "literarni" oblik.

Mnogi vidovi zaslužuju pozornost:

26. 1) Literarna vrsta svakog teksta najprije ovisi o naravi obrednog čina koji se izražava u riječima. Jedno je klicati, drugo moliti, naviještati ili meditirati, čitati narodu ili pjevati zajedno. Svakom govorenom činu odgovara poseban način govorenja. S druge strane, molitva će uzeti različit oblik s obzirom na to govori li je pojedinac ili zajednica, je li u prozi ili u pjesničkom obliku, recitira li se ili pjeva. Te okolnosti utječu ne samo na način govorenja nego i na literarno sastavljanje.

27. 2) Svaki je liturgijski tekst jezična datost namijenjena slavlju. Kad je već zapisan, kako je to obično, on je za prevoditelje literarna datost. Dolikuje dakle, za svaki tekst, tražiti značajne elemente koji određuju njegovu literarnu vrstu. Na primjer u rimskim molitvama opće ustrojstvo, kursus, izraz poštovanja, konciznost u izražavanju itd.

28. Među tim elementima važno je razlikovati one koji su bitni za literarnu vrstu od onih koji su sporedni. Prve treba, koliko je moguće, sačuvati u prijevodu, bilo takve kakvi su bilo zamjenom jednakovrijednima. Tako se može sačuvati opće ustrojstvo rimskih molitava: božanski naslovi, motiv molbe, molba, zaključak. Drugi će se elementi morati nanovo stvoriti prema duhu svakog jezika (govorne kadence, harmonija govora itd.).

29. Ako je koja vlastitost bitna za književnu vrstu (na primjer razumljivost pri slušanju za predsjedateljske molitve), ona će prevagnuti nad drugim manje značajnima (na primjer čisto verbalna vjernost).

II. Neki posebni slučajevi

30. Među liturgijskim tekstovima Sveto je pismo uvijek zauzimalo povlašteno mjesto jer Crkva u Svetim knjigama gleda napismeno predanu Božju riječ.⁶ Ta nam Božja riječ povijesno dolazi u različitim književnim vrstama. Stoga se objava koja nam je tako priopćena ne može potpuno odvojiti od literarnog oblika u kojem nam je prenesena. To je razlog da se u prijevodima Biblije namijenjenima za liturgijsku uporabu moraju na posve osobit način poštovati govorne ili literarne značajke različitih u Pismu zastupljenih vrsta. To vrijedi, na poseban način, za prijevod psalama i biblijskih hvalospjeva.

31. Biblijski prijevodi u rimskoj liturgiji moraju "biti u skladu s latinskim liturgijskim tekstom".⁷ Nipošto ne smiju biti parafraza biblijskog teksta, čak ni kad je on teško razumljiv. Ne smiju dodavati, sa zagradama ili bez njih, ni objasnidbene izraze ili rečenice: sve to spada na katehezu i na homiliju.

32. Ne treba ipak isključiti, u nekim slučajevima, "prikladne i ispravne prijevode na različite jezike, prevedene radije iz izvornih tekstova Svetih knjiga. Ako se takvi prijevodi - u danoj prilici i uz pristanak crkvene vlasti - prirede zajedničkim trudom također s rastavljenom braćom, moći će se njima služiti svi kršćani".⁸ Dobro je da prijevodi odobreni za liturgiju budu koliko je moguće bliski najboljim biblijskim prijevodima u uporabi na istom jeziku.

33. Neki euhologijski i sakramentalni obrasci - npr. posvetne molitve, euharistijske molitve, predslovlja, egzorcizmi, obrasci koji prate neki čin, kao polaganje ruku, mazanja, znakove križa itd. - moraju se prevesti "integre et fideliter", bez mijenjanja, izostavljanja ili dodavanja. Tekst, doista, bio on stariji ili novijeg sastava, ima vrlo

⁶ Usp. Konstituciju *Verbum Dei*, br. 9.

⁷ Uputa od 26. rujna 1964, br. 40a.

⁸ Konstitucija *Dei Verbum*, br. 22.

preciznu teološku i pojmovnu izradbu, promišljenu u svakoj svojoj riječi. Ako je tekst star, neki latinski pojmovi predstavljaju teškoće u rječniku ili tumačenju zbog svoje uporabe ili značenja vrlo različitog od odgovarajućeg pojma u suvremenim jezicima: prijevod će tada tražiti razjašnjenja, a katkada koju parafrazu, da bi izrazio pravo izvorno značenje koje je - slučaj nije rijedak - neprevedivo riječ za riječ. Za suvremeni tekst ta će teškoća biti mnogo manja jer on upotrebljava nazivlje i govor bliži shvaćanjima današnjeg čovjeka.

34. "Orationes" (zborna molitva, molitva nad darovima, popričesna molitva, molitva nad narodom) stare rimske baštine, vrlo zbijene i misaono bogate, mogu se prevesti slobodnije: neka se sačuvaju izvorne misli, ali umjereno proširujući - ako je potrebno - formulaciju, da im se sadržaj bolje "aktualizira" slavju i današnjim zahtjevima. Neka se svakako izbjegava što je suvišno i svaki isprazan oblik.

35. Liturgijski tekstovi, u kojima usmeni izraz zauzima posebnu važnost, moraju slijediti vlastite zakone u svom načinu izražavanja i, ako je riječ o pisanim tekstovima, svojoj posebnoj književnoj vrsti. To osobito vrijedi za poklike, gdje je klicanje glasom bitni element. Bilo bi nedovoljno prevesti samo izražene pojmove, ako se i verbalni oblik ne bi slagao fonetski i ritmički s funkcijom tih tekstova.

36. Tekstovi namijenjeni, po svojoj naravi, pjevanju zahtijevaju posebnu pozornost:

a) Neka se sačuva oblik pjesme (antifona, antifona uključena u psalam, pripjev itd.), vlastit svakom liturgijskom činu i svakom od njegovih dijelova.⁹

b) Za psalme, sve ako se sačuva podjela na stihove kako se donosi u latinskom tekstu, može se slijediti podjela na kitice ako to odgovara pjevanju i zajedničkom recitiranju. To vrijedi osobito ako se rabi tradicionalni tekst, poznat vjernicima i možda zajednički i drugim Crkvama.

c) Tekstovi otpjeva i antifona upotrijebljeni za pjesmu, i kad su izvađeni iz Svetoga pisma, postaju dio liturgije i ulaze u novu književnu vrstu. Zato im se pri prevođenju može dati, čuvajući im u potpunosti smisao, verbalni oblik prikladan za pjevanje, usklađen s liturgijskim vremenom ili posebnim blagdanom i lako razumljiv vjernicima. U

⁹ Usp. Uputu *Musicam sacram*, 5. ožujka 1967, br. 6 i 9.

starim antifonarima postoje mnogobrojni primjeri takvih prilagodbi gdje je lagano promijenjen izvorni tekst.

d) Ako bi sadržaj antifone ili psalma morao stvarati kakvu teškoću, biskupska konferencija može odobriti izbor drugog teksta koji odgovara istim zahtjevima liturgijskog slavlja i vlastitom značenju toga liturgijskog vremena ili toga blagdana.

e) Prevodeći te tekstove pazit će se da oni budu upotrebljivi i za izvođenje bez pjevanja, kako to katkada može tražiti poseban oblik slavlja.

37. Liturgijski himni pjesničkog oblika gube svoju vlastitu funkciju ako zaista nisu prevedeni u pjesničkom obliku prikladnu za pučko pjevanje. Zato taj zahtjev piječnosti pretežno prijeći da se oni točno prevedu. Zbog toga se himni moraju najčešće nanovo stvarati, u skladu sa glazbenim i koralnim zakonima pučke poezije vlastitim svakom jeziku.

III. Prevoditeljska povjerenstva

38. Za prevođenje liturgijskih tekstova osnovat će se radne skupine kompetentnih osoba u različitim zainteresiranim disciplinama, to jest: biblijskoj, teološkoj, pastoralnoj i osobito jezičnoj i književnoj - kako na jeziku s kojeg se prevodi tako i na jeziku na koji se prevodi - i napokon, ako treba, glazbenoj.

Ako više skupina radi na različitim liturgijskim područjima, nužna je koordinacija među njima.

39. Prije nego se objave, prijevodi će se dati, ako treba, na iskustvenu provjeru u različitim i izabranim zajednicama ili u različitim krajevima. Privremeni prijevod mora odobriti liturgijsko povjerenstvo biskupske konferencije.

40. Između povjerenstava zaduženih za prijevode i vlasti (kao biskupska konferencija) koja ih mora odobriti vladat će istinska suradnja, tako da:

a) isti stručnjaci redovito budu odgovorni za prijevod od početka do kraja rada;

b) ako mjerodavna vlast zatraži da se nacrt nekog teksta koji je podastrijet popravi, on će biti vraćen povjerenstvu koje će iznova

predložiti doraden tekst; ili će se za to zadužiti novo povjerenstvo, sposobnije i iste znanstvene kompetencije.

41. Za zemlje istog jezika zadužit će se mješovito povjerenstvo da priredi zajednički tekst. Takva izradba ima brojne prednosti. Ponajprije omogućava da se postigne sudjelovanje najboljih stručnjaka. Pruža zatim povlašteno sredstvo komuniciranja među narodima istog jezika. Napokon olakšava sudjelovanje vjernika.

Ipak valja razlikovati između tekstova koje govori pojedinac i koji se slušaju i onih koje govore ili pjevaju svi. Jasno je da je jednakost potrebna u ovim posljednjima nego u ostalima.

42. Kad se ima pripremiti zajednički tekst za više zemalja, taj tekst mora istodobno odgovoriti zahtjevima i vlastitom mentalitetu svakog od njih.¹⁰ Zato:

1) Dolikuje da svaka biskupska konferencija istog jezika dobije mogućnost da kroz prikladno vrijeme ispita nacrt prijevoda ili prvi pripravljeni tekst.

2) Da se u međuvremenu providi za potrebe svećenika i vjernika, neka koordinacijsko tajništvo mješovitog povjerenstva pripravi privremeni tekst koji će, uz pristanak vlasti (usp. br. 39), moći biti objavljen i dopušten *ad interim* u svakoj zemlji.¹¹ Dobro je da i taj privremeni tekst bude, u svemu i posvuda, isti: tako će iskustvo biti uistinu plodno za redakciju konačnog teksta.

¹⁰ Usp. Pismo kard. Lercara od 16. listopada 1964.

¹¹ Na pitanje moraju li se privremeni tekstovi prije objavljivanja poslati "Consiliumu", "Consilium" je u Notitiae 5 (1969) 68 ovako protumačio:

Uputa (za pripravu prijevoda na narodnim jezicima) govori o tome dvaput u br. 42, gdje se, čini se, kaže da takve tekstove treba objaviti pod odgovornošću liturgijskog povjerenstva ili biskupske konferencije.

Tekst Upute nije jasan: 1) ni glede ovlasti koja je očigledno prepuštena liturgijskim povjerenstvima; 2) ni glede potvrđenja spomenutih tekstova *ad interim* od strane "Consiliuma".

Što se prvoga tiče, valja reći da ostaje na snazi odluka "Središnjeg povjerenstva... za tumačenje odluka Sabora" koja je objavljena u Notitiae 1968, str. 364 (usp. AAS 60 /1968/ 361), naime: Konferencija ne može na liturgijsko povjerenstvo prenijeti ovlast da priređuje liturgijske prijevode na narodnom jeziku i da ih odobrava za privremenu uporabu. Zbog toga ih mora odobriti barem Vijeće Predsjedništva same Konferencije.

Što se tiče drugoga, ostaje na snazi što je određeno i objavljeno u Notitiae 1968, str. 365, to jest: "Consiliumu" treba poslati na odobrenje i prijevod *ad interim* na narodnim jezicima nakon što ih odobri nacionalno liturgijsko povjerenstvo i barem Vijeće Predsjedništva Konferencije.

Riječ je naime o tekstovima i obrascima od vrlo velikog značenja, koji se imaju upotrebljavati javno i službeno u liturgijskom slavlju i zato je vrlo važno da oni zadovoljavaju traženim uvjetima savršenstva i vjernosti. Osim toga, u nedostatku odobrenja cijele Biskupske konferencije, potvrđenje "Consiliuma" znak je i jamstvo jedinstva i sklada.

3) Sve će zainteresirane zemlje dobiti u isto vrijeme konačni tekst. Ako koja biskupska konferencija želi unijeti koju promjenu koja bolje odgovara zahtjevima dotične zemlje, predložit će te promjene mješovitom povjerenstvu koje mora najprije dati svoj pristanak. To je nužno da bi službeni prijevod ostao bitno jedan i nepromijenjen, pod odgovornošću mješovitog povjerenstva.

4) Svaka zemlja može objaviti privremene kao i konačne tekstove potvrđene od Svete Stolice, ali mora pridonijeti svoj dio za izdanje: za plaćanje troškova i za naknadu stručnjacima i biskupima mješovitog povjerenstva. Svako nacionalno povjerenstvo dogovorit će se o tome s koordinacijskim tajništvom mješovitog povjerenstva.

5) Na svakom se izdanju mora jasno naznačiti, na prvoj stranici, odgovarajuća značajka teksta: "Privremeni tekst priređen od mješovitog povjerenstva..." ili "Tekst odobren od mješovitog povjerenstva ... i potvrđen od Vijeća za provedbu konstitucije o svetoj liturgiji".

Ako su unesene promjene u tekst mješovitog povjerenstva (usp. gore, par. 3), dodat će se: "S ovlaštenim prilagodbama biskupske konferencije ... i mješovitog povjerenstva..."

43. Za liturgiju u punini obnovljenu neće biti moguće zadovoljiti se tekstovima prevedenima s drugih jezika. Bit će nužna nova stvaranja. Ostaje da prijevod tekstova koji potječu iz predaje Crkve sačinjava izvrsnu disciplinu i nužnu školu za redakciju novih tekstova, tako da "novi oblici na neki način organski izrastu iz već postojećih oblika".¹²

¹² Konstitucija o liturgiji, čl. 23.

KOMENTAR

Može se činiti neobičnim što se objavljuje tek sada prijevod upute o liturgijskom prevođenju koju je 25. siječnja 1969. predsjednicima BK i liturgijskih vijeća uputilo Vijeće (Consilium) za provedbu konstitucije o liturgiji. Uputa je bez dvojbe svojedobno na izvornom jeziku (izvornim se smatra francuska verzija, a Vijeće je tekst prevelo i na druge svjetske jezike) i u nas odigrala svoju ulogu, a danas postoji opasnost da bude zaboravljena premda je još uvijek vrijedna i može koristiti ne samo svima koji na bilo koji način sudjeluju u prevođenju (ne samo liturgijskom) nego i svima koji se koriste prijevodima.

Budući da je od nastanka ovog dokumenta prošlo dosta vremena, ne bi bio opravdan trud oko njegova smještanja u povijesni kontekst. Spomenimo samo to da su i prije različiti crkveni dokumenti govorili, više ili manje izričito, o liturgijskom prevođenju, a "Consilium" je organizirao i poseban simpozij o problematici liturgijskog prevođenja (1965; zbornik objavljen 1966).

Uputa o kojoj je ovdje riječ pisana je jednostavnim i razumljivim jezikom te iscrpan komentar i nije potreban. Bit će dosta svratiti pozornost na neka pitanja.

Posebna svrha prijevoda

Među općim načelima kaže se već na početku da je liturgijski tekst *sredstvo usmene komunikacije* (br. 5). Prema tome i prijevod će se prosuđivati po tome kako omogućava da se postigne njegova svrha: prenošenje poruke onima kojima je ona namijenjena. Zato Uputa opravdano, i to dosta iscrpno, govori o bitnim čimbenicima komunikacije: o onome što se ima priopćiti, o onima kojima se priopćava i o načinu na koji se priopćava (br. 7-29).

Riječ - znak otajstva

Liturgijski je tekst istodobno znak po kojemu se izražava otajstvo: preko izgovorenih riječi sam Krist govori svom narodu, a narod odgovara svom Gospodinu (br. 5). Komunikacija dakle u liturgiji premašuje okupljenu zajednicu, ona je i Božja komunikacija u svome narodu.

Odatle bi se moglo zaključivati o sakralnosti liturgijskog jezika, no Uputa ne govori o sakralnomu, nego samo o govornomu, svima dostupnu i razumljivu jeziku. Postoji li u Crkvi sakralni jezik i treba li ga stvarati? Ako bi se pogrešno shvatio, pojam sakralnoga jezika mogao bi odvesti ukrivo pa Uputa s pravom izbjegava taj pojam. Ipak govori o potrebi stvaranja biblijskoga i liturgijskoga jezika (usp. br. 19), a to je zato što običajne i svakodnevne riječi ne mogu prikladno izraziti kršćanske sadržaje. Zato se u svakom jeziku s vremenom razvije poseban jezik koji bismo mogli zvati crkvenim ili kršćanskim - neke opće riječi s vremenom postanu specifično kršćanske. Možda je to ponajviše stoga što se svaki standardni jezik brzo razvija, a crkveni jezik više voli određenu stalnost. Tako mnoge riječi ostanu u crkvenomu govoru i kad iz standardnoga jezika iščeznu ili poprime drugo značenje.

Kao jasan primjer za to može se navesti hrvatska riječ "došašće": u standardnom hrvatskom jeziku to je danas arhaizam ili jako stilski obilježena riječ, a u crkvenom je govoru sasvim obična riječ u značenju liturgijskog vremena prije Božića.

No ovdje je riječ o prevođenju pa spomenimo i jedan primjer s tog područja. Prilikom izdavanja hrvatskog misala žustre i dugotrajne polemike vodile su se o prevođenju latinske riječi *calix* u izvješću o ustanovljenju euharistije. U grčkom se kaže da Isus uze *potêrion* (=posuda iz koje se pije). Koji su bili navikli na latinski uporno su tražili da se to prevede sa *kalež* premda su svi stručni argumenti bili za čašu. Imamo li na umu da je nama danas kalež više "čaša na stalku (pozlaćena ili posrebrena) koja se upotrebljava pri vršenju svete mise"¹³ negoli posuda iz koje se pije, postavlja se pitanje može li se reći da Isus "uze kalež" (srećom nitko ne prevodi da "uze hostiju" ili da "sjedje za oltar").

Različite vrste tekstova i različite govorne vrste

Premda je sadržaj uvijek važan, prijevod neće ispuniti svoju svrhu - i prema tome neće biti dobar - ako se ne vodi računa o različitim govornim vrstama: ako se pjesma ne može pjevati, ako se poklikom ne

¹³ V. ANIĆ, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb³1998.

može kliknuti, ako čitanje nije razumljivo onima koji ga slušaju... Uputa ipak razlikuje neke posebne slučajeve na koje svraća pozornost. To su biblijski tekstovi te neki euhološki i sakramentalni obrasci. S time u vezi ima nekih kasnijih preciziranja. U sakramentalnim obrascima osobito se brižljivo pazi na riječi koje se smatraju bitnima. Prijevod tih riječi na poznatije jezike priređuje sam Zbor za bogoslužje u suradnji s dotičnom BK, a prijevod na manje poznate jezike treba točno protumačiti na latinskom i na kojem poznatijem jeziku te još k tome prijevod potvrđuje Papa osobno (usp. okružnicu Sv. zbora za bogoštovlje *Dum toto terrarum*, 25. 10. 1973, br. 1).

I o liturgijskom prijevodu Sv. pisma ima novijih preciziranja. Ova Uputa (br. 31) navodi Uputu iz 1964. koja kaže da biblijski prijevod moraju "biti u skladu s latinskim liturgijskim tekstom". Najnoviji dokument koji o tome govori jest OLM 1981. koji donosi samo općenitu konstataciju da prema sadašnjim crkvenim odredbama riječ Božju u liturgijskom skupu treba naviještati ili iz latinskih tekstova što ih je priredila Sv. Stolica ili iz prijevoda na narodne jezike što ih je za liturgijsku uporabu odobrila biskupska konferencija (br. 111) i upućuje na odgovarajuće dokumente. Latinski tekst koji se tu spominje jest Nova vulgata (ed. typica 1979, ed. typica altera 1986). Na narodne će se jezike, dakako, prevoditi s izvornih jezika, no Nova vulgata može, kako i Ivan Pavao Drugi izričito kaže, u tome biti značajna pomoć (*ut ad eam versiones vulgares referantur*, Apostolska konstitucija, str. VII).

* * *

Na kraju još nekoliko isticanja. Treba pohvaliti odmjeran govor o odnosu između stručnjaka i vlasti. Sve što je tu rečeno (br. 38-42) poželjno je i danas - ozračje međusobnog poštovanja i povjerenja.

I odredbe o jedinstvenom prijevodu za određeno govorno područje potpuno su opravdane, no ne isključuje se mogućnost da pojedina BK uvede neke vlastitosti na svome području (br. 41-42).

I ono što je rečeno o odnosu prevođenja i novog stvaranja (br. 43) teško bi se i danas reklo bolje. No kad se ispravno shvate, ta su dva pojma mnogo bliža nego se na prvi pogled čini.

Petar Bašić